

8. Guilday, J. E. "Differential Extinction during Late-Pleistocene and Recent Times." In *Pleistocene Extinctions*. New Haven, Conn.: Yale Univ. Press, 1967.
9. Heizer, R. F. *Primitive Man as an Ecologic Factor*. Kroeber Anthropological Society Papers no. 13. Berkeley: Univ. California Press, 1955.
10. Smith, Vernon L. "Humankind in Prehistory: Economy, Ecology, and Institutions." *The Political Economy of Customs and Culture*, 1993.

Кайл Колд

НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

Основным аспектом человеческого сотрудничества является возможность для людей собрать свои усилия в единое целое для того, чтобы рассеять и/или вкладывать ресурсы в общее благосостояние всей планеты. Этот короткий дискурс рассматривает истоки человеческого сотрудничества в их философском аспекте, решения и договоры социальной системы для обеспечения ее нормального функционирования.

Ключевые слова: налоги, развитие человеческого потенциала, экономика.

Kyle P. Cold

TAXATION AND THE GROWTH OF MANKIND

The core aspect of human cooperation is the ability for people to gather their effort to a single entity in order for that entity to disperse and/or invest the resource into the common welfare of the entire assembly. This short discourse examines the beginnings of human cooperation, the philosophy surrounding their decisions and the social contract incumbent to the system for it to function properly.

Keywords: taxes, human development, economics.

УДК 94(4) (045)

Ольга Коваленко

АНТИЧНІ ВИТОКИ ІДЕЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ

У статті розглянуто витоки ідеї об'єднаної Європи, які можна віднайти в античні часи. Схарактеризовано еволюцію поглядів на Європу та об'єднавчі процеси у Стародавній Греції та Римі. Ключові слова: Європа, «європейська ідея», античність, об'єднання.

Одним з факторів, який уможливив об'єднання Європи та створення Європейського союзу, була наявність так званої «європейської ідеї». Саме вона забезпечувала стійкість інтеграційних імпульсів на континенті.

Під «європейською ідеєю» слід розуміти уявлення про Європу як про територіальну і цивілізаційну єдність, що має спільну історичну долю і відтак потребує об'єднання та інституційного оформлення. Інакше кажучи, йдеться про усвідомлення спільності минулого і майбутнього європейських країн і народів. Ця ідея базувалася на відчутті приналежності усіх європейців до спільної історії та території, наявності єдиної базової європейської культури, підґрунтя якої становить саме антична культура, що трансформувалася у загальноєвропейську за часів Відродження, Реформації та Просвітництва.

Варто відзначити, що історія розвитку об'єднавчих процесів грецьких полісів, які, попри культурну та духовну єдність, довгий час дотримувалися політичної незалежності, може вважатися своєрідним прообразом майбутнього об'єднання європейських держав. Не випадково союзи грецьких полісів привертати увагу багатьох поколінь європейських мислителів, які створювали проекти об'єднання Європи [10, с. 18].

Хоча історія Європи традиційно привертає увагу істориків, коло питань, пов'язаних із зародженням і розвитком ідеї єдності континенту, формуванням європейської ідентичності та самоідентифікації і досі недостатньо розроблені. Особливо це стосується аналізу античних першовитоків ідеї об'єднаної Європи.

В античний період сформувалися загальні уявлення про географічні кордони Європи та були закладені основи культурно-історичної єдності. Антична спадщина мала величезне значення для подальшого розвитку європейської культури [16, с. 5].

Саме аналіз сприйняття Європи у давнину дає можливість з'ясувати передумови формування «європейської ідеї», адже думки, на базі яких з часом сформувалася філософія об'єднання Європи, були висловлені ще в античний період.

У античні часи термін «Європа» мав міфологічне і географічне значення але щодо його походження існує кілька точок зору [21, с. 3].

За однією з найпоширеніших версій, Європа одержала свою назву на противагу Азії. Так, вважається, що термін «Європа» походить від семітського слова «среб» – «захід», де заходить сонце, на противагу «асу» – «сходу», Азії, де сонце сходить [10, с. 16; 16, с. 17].

Деякі дослідники вважають, що слово «Європа» можна перекласти з грецької як «та, хто бачить далеко», «широкоока», що символізує її розміри і відкритість [16, с. 17–18].

Європа також зустрічається зпоміж персонажів давньогрецької міфології. Широко відомою є легенда про викрадення Європи Зевсом. Зокрема, її у своїх творах згадують Публій Овідій Назон, Псевдо-Апполодор, Лукіан, Мосх та інші античні автори. За цією легендою, у царя фінікійського міста Тір була дочка на ім'я Європа, у яку закохався бог Зевс. Аби викрасти дівчину, він перетворився у бика, а коли Європа сіла на нього верхи, він швидко утік та, перепливши море, привіз її на острів Крит. Там Європа народила від Зевса синів Міноса, Сарнедона і Радаманта. Пізніше «на Європі одружився Астерій, повелитель критян, і виховав народжених нею від Зевса дітей» [1, с. 48]. До речі, саме острів Крит традиційно вважають «колискою» європейської цивілізації.

Більш реалістичну версію легенди наводить Геродот. Так, він стверджує, що «хтось з еллінів (імен їхніх не називають), прибувши до Фінікії в місто Тір, викрав цареву дочку Європу. Можливо, це були критяни» [4, с. 14]. Деміфологізовану версію легенди підтримував і ранньохристиянський теолог Лактанцій. Так, згадуючи у своєму творі «Божественні настанови» ще одну легенду, пов'язану з перевтіленням Зевса, цього разу в орла, – про викрадення Ганнімеда, Лактанцій зауважив: «Він або захопив його за допомогою легіону, чийм символом являється орел, або мав зроблений у вигляді орла оплот корабля, на який він посадив того Ганнімеда, подібно до того, як [мав оплот у вигляді] бика, коли він захопив і переправив [через море] Європу» [22, с. 34; 11, с. 63–64].

На думку Геродота, викрадення Європи стало однією з першопричин запеклої ворожнечі між жителями Азії та греками [22, с. 34].

Є також версія, що в основі цієї легенди лежить давнє хеттське сказання XII ст. до н. е. про викрадення ахейцями малоазійської богині, адже саме на деяких хеттських печатках зображували оголену богиню, що сидить верхи на бику. Пізніше таким же чином традиційно почали зображувати міфологічну Європу греки, зокрема на фресках і вазах, а надалі і європейські митці наступних періодів [16, с. 17; 21, с. 4]. Так, викрадення Європи було, зокрема, темою полотен Тиціана, Рембрандта, Рубенса, Веронезе і Клода Лорена [6, с. 14]. Отже, як це не парадоксально, за легендами саме азійська жінка дала ім'я Європі.

Перша згадка про Європу як про географічну область відноситься до VIII – VII ст. до н. е. У «Гімні до Аполлона Піфійського» згадуються народи, які живуть на території Пелопоннесу і у Європі, при чому остання розглядається лише як частина території континентальної Греції та протиставляється Пелопоннесу й островам Егейського моря [21, с. 5; 16, с. 18].

Пізніше термін Європа почали вживати по відношенню до усєї материкової Греції, а потім і до островів Егейського моря [20, с. 18].

Географ Гекатей Мілетський у праці «Землеопис» розподілив (як вважається, вперше) усю заселену Землю на дві частини – Європу та Азію, кордонами між якими вважав р. Фасіс (чи Фазіс; це сучасна р. Ріоні у Грузії) та Середземне море [16, с. 18].

Поет Піндар в одній зі своїх «Немейських пісень» не радив подорожувати далі через Гібралтарську протоку, рекомендуючи повернути кораблі «до берегів Європи» [12, с. 129; 21, с. 5]. Геродот зазначав, що, на думку еллінів, існують три частини світу – Європа, Азія і Лівія (тобто, сучасна Африка). Але сам Геродот вважав за доцільне виокремлювати ще і четверту частину світу – Дельту Ніла [4, с. 82 – 83; 16, с. 18].

Цікаво, що Геродот не відносив о. Крит до Європи і дивувався, чому цей континент назвали на честь викраденої на о. Крит жінки [21, с. 7].

«Що ж до крайніх земель Європи, розташованих на заході, – писав Геродот, – то я не можу навести якісь певні відомості, ... незважаючи на всі мої розшуки, я не спромігся знайти людину, яка б на власні очі бачила, що за Європою є море» [4, с. 166 – 167]. Він також зауважив: «Щодо Європи, ніхто напевне не знає, чи ті її частини, що розташовані на сході і на півночі, обмиваються морем. Відомо, що за своєю довжиною вона майже перевершує два інші материки» [4, с. 190; 16, с. 19].

На думку Геродота, перси завжди вважали еллінів (та жителів Європи взагалі) своїми ворогами. Це протистояння було пов'язано з боротьбою за контроль над грецькими містами Малої Азії [16, с. 18].

Геродот наводив слова перса Мардонія, про те, що «Європа – це чудова країна, там ростуть різноманітні плодові дерева вона надзвичайно родюча, і єдиний серед смертних, хто є гідний володіти нею, це великий цар» [4, с. 299; 16, с. 20], та промову царя Ксеркса, виголошену перед персами, в якій він обіцяв: «з вашою допомогою я всі країни зроблю єдиною державою після того, як пройду через усю Європу» [4, с. 300; 16, с. 20].

Інший давньогрецький історик Фукидід розглядав територію між Іонічним і Чорним морями як частину Європи [16, с. 20].

Гіппократ у своїй праці «Про повітря, води і місцевості» протиставляв Європу та Азію, намагаючись пояснити відмінності між ними: «Азія дуже відрізняється від Європи як природою усього того, що виробляється із землі, так і природою людей, бо все в Азії народжується красивішим і величнішим, і сама країна м'якше іншої, і норони людей привітніші й спокійніші. І причиною усього цього слугує помірність пір року...» [5, с. 292].

Гіппократ також зазначив: «Що ж стосується млявості духу і боягузтва, то найбільшою причиною, чому азіати менш войовничі, ніж європейці, і відрізняються більш тихим норовом, суть пори року, які не виробляють великих змін ні на тепло, ні на холод, але завжди приблизно однакові, бо тоді ні розум не відчуває потрясінь, ні тіло не піддається значним змінам... Насправді, зміни усього сильніше збуджують розум людини і не дозволяють залишатися у спокої. Ось внаслідок цих причин, здається мені, народ азіатський позбавлений всякої мужності, а крім того і з причини їхніх законів, бо більша частина Азії управляється владою царів. А там, де люди самі над собою не владні і не автономні, а підпорядковані володарю, турбота у них не про те, щоб вправлятися у військових справах, а щоб здаватися нездатними до війни» [5, с. 265–266].

Відчуття військової переваги над персами трансформувалося у відчуття переваги політичної. Арістотель стверджував, що саме греки мають найкращий політичний устрій, який повинні запозичити всі «цивілізовані» народи.

У період античності Європа ще не сприймалася як певне ціле. Так само довгий час не була єдиним цілим і Греція. Гори розділяли Грецію на окремі відособлені регіони в яких утворювалися незалежні держави, котрі не прагнули до об'єднання, а були зацікавлені лише у створенні тимчасових взаємовигідних союзів.

Щоправда, довгий час об'єднавчим фактором для Греції була єдність релігії та міфології. Так, одним з прикладів об'єднання давніх греків можна вважати амфіктіонії. Це були союзи племен-сусідів, які жили поруч з найбільш шанованими грецькими святилищами, для спільного піклування про храми та організації релігійних святкувань. Хоча спочатку амфіктіонії створювалися виключно у релігійних цілях, поступово вони набули політичного значення, особливо у питаннях стосунків між державами та оголошенні війни або миру [17, с. 4–5].

Довгий час ідея єдності для греків була актуальною лише у контексті протистояння з варварами. Так, під час Великої грецької колонізації VIII–VI ст. до н. е., при заснуванні нових поселень греки змушені були контактувати з місцевим населенням, що сприяло їхній самоідентифікації як представників одного народу [14, с. 19].

Під час греко-перських війн (500–449 рр. до н. е.) поняття «Європа» набуло політико-правового забарвлення. Саме тоді греки усвідомили свою цивілізаційну єдність та почали асоціювати Грецію та Європу взагалі з «простором свободи» [10, с. 17]. Під час греко-перських війн було сформульовано ідею загальноєллінської солідарності та єдності незалежно від державних кордонів. Проте, після греко-перських війн грецькі держави так і не об'єдналися, а їхній тимчасовий оборонний союз розпався.

Недовготривалість союзів полісів у Греції, крім давніх традицій самостійності грецьких держав, пояснювалася ще і прагненням найсильніших і найбільш розвинутих учасників союзів до домінування над слабшими партнерами. Це викликало закономірну негативну реакцію з боку «малих» полісів, які хотіли бути рівноправними учасниками союзів [15, с. 15–16].

У IV ст. до н. е. ідея об'єднання греко-македонського світу знову набула актуальності. Македонський цар Філіп II вирішив поширити свою владу на територію Греції. Ідея об'єднання Греції під владою сильного правителя, що зможе протистояти Персії, яка знову нарощувала свою могутність, знайшла своїх прихильників.

У такий спосіб ідея панеллінізму – національної єдності греків почала пов'язуватися з монархічною ідеєю [15, с. 16 – 17]. Одним з ідеологів панеллінізму у цей період був відомий грецький оратор Ісократ. У своїх працях «Панегірик» та «Філіп» він протиставляв греків та македонців варварам (перш за все, персам) та закликав їх об'єднатися, аби не допустити завоювання варварами [16, с. 21]. Причому він зазначав, що бути елліном – це питання не етнічного походження, а освіти та культури [22, с. 39]. Щоправда, Ісократ не ставив собі за мету розробити конкретний

проект греко-македонського союзу. Результат майбутнього об'єднання він уявляв як певну аморфну співдружність вільних грецьких полісів під егідою македонського монарха [15, с. 17–18].

Попри наявний спротив, Філіпу II все ж таки вдалося взяти грецькі держави під свій контроль. У 338–337 рр. до н. е. Філіп II скликав Коринфський конгрес грецьких держав, на якому була заснована загальногрецький Коринфський союз на чолі з Македонією. Фактично, на місці роздроблених полісів виникла об'єднана держава на кшталт монархічної федерації [15, с. 21–22].

Справу Філіпа II продовжив його син. Саме Александру Македонському, завдяки його переможним військовим походам, вдалося втілити в життя ідею «світової імперії» [16, с. 23]. Хоча після смерті Александра його держава розпалася, її недовготривале існування справило великий вплив на подальший розвиток регіону та вплинуло на формування світогляду наступних поколінь мислителів [10, с. 17]. У результаті походів Александра відбулося об'єднання давньогрецького та давньосхідного світів, що раніше розвивалися окремо, в єдину систему держав, які мали багато спільного у своїй соціально-економічній структурі, політичному устрої та культурі.

Саме у період еллінізму з'являються космополітичні тенденції. Зокрема, вважається, що Діоген винайшов слово «космополіт» – «громадянин світу» на протигагу громадянину міста-держави, традиційному уявленню про громадянство, як про тісний зв'язок з конкретним містом-державою. Причому, для Діогена громадянин світу був перш за все громадянином Європи [16, с. 23]. Ідею єдності світу розвивали також представники філософської школи стоїків, яка пізніше набула популярності у Римській державі [9, с. 5].

Доказом подальшого розвитку об'єднувачих тенденції стало поступове поширення на території Греції різного роду союзів, які особливо активно почали з'являтися після розпаду держави Александра. Передусім варто відзначити Ахейський та Етолійський союзи, які певною мірою являли собою новий тип державних об'єднань, що мали федеративний устрій та були засновані на принципах рівноправ'я учасників [10, с. 17–18]. Типовою для доби еллінізму формою союзів були об'єднання без гегемона. Хоча союзи існували в Греції і раніше, саме тепер вони стали провідною формою політичної організації суспільства.

Проте, виникнення союзів не пододало політичної роздробленості і не об'єднало Грецію. Якщо раніше між собою суперничали окремі поліси, то тепер почали суперничати союзи полісів. Грецькі уявлення про Європу були успадковані і розвинуті вченими Римської держави, складовою якої у II ст. до н. е. стала Греція [10, с. 18]. Римська експансія та розширення кордонів Римської держави сприяли розвитку географічних уявлень про світ. Так, римський вчений грецького походження Страбон зазначав, що «Александр відкрив для нас, як географів, більшу частину Азії і всю північну частину Європи аж до ріки Істра, а римляни – всі західні частини Європи до ріки Альбіс (яка розділяла Германію на дві частини) і області за Істром до ріки Тираса; Мітрідат, прозваний Євнатором, та його полководці познайомили нас з країнами, які лежать за рікою Тирасом до Меотійського озера і морського узбережжя, яке закінчується у Колхиді. З іншої сторони, парфяни доповнили наші відомості відносно Гірканії і Бактріани і про скіфів, які живуть на північ від Гірканії і Бактріани» [13, с. 20; 10, с. 18].

Страбон поділяв ойкумену на три частини – Європу, Азію, Лівію, визначаючи кордоном між ними ріки Танаїс (Дон) і Ніл [16, с. 21]. Характеризуючи Європу, Страбон вказував, що «вона не тільки являє різноманітність форми, але і дивно пристосована природою для удосконалення людей і державних форм, ... вона передала й іншим частинам світу більшу частину своїх власних благ і цілком зручна для проживання, за винятком незначної області, безлюдної через холод». Деякі дослідники вважають ці слова Страбона першою відомою спробою обґрунтувати претензії Європи на зверхність по відношенню до інших частин світу [22, с. 37].

Традиційно грецькі та римські автори вважали Європою територію між Азовським морем та р. Дон (або ж Кавказом) на сході та Іберією й Атлантичним океаном на заході. Північним кордоном здебільшого визначали р. Дунай, а південний кордон проводили по Малій Азії, Чорному та Середземному морям [16, с. 22]. «Серцем» Європи, звісно, античні автори вважали середземноморський регіон [16, с. 23].

Римська держава пройшла довгий шлях розвитку. В результаті завойовницьких воєн Рим перетворився у велику імперію, що увібрала в себе і вдосконалила досягнення підкорених територій і грецької культури загалом. Стародавній Рим безперечно зробив свій внесок у розвиток ідеї об'єднаної Європи, адже саме за часів Римської імперії відбулося об'єднання більшої частини Європи у межах однієї держави [10, с. 19]. Проте слід зауважити, що Римська імперія, як і держава Александра Македонського, не асоціювалася з поняттям «Європа», виходячи за її межі навіть у суто географічному відношенні [16, с. 24].

Римські автори вкрай рідко використовували поняття «Європа» [7, с. 12]. Але саме за часів Римської імперії починала формуватися політична єдність європейського регіону. На зміну

розрізненим містам-державам, царствам і варварським племенам прийшла адміністративно-правова система, яка охопила у роки свого піднесення більшу частину Європи. Частиною імперської ідеології стала ідея єдності й універсалізму. Єдність Римської імперії забезпечувалася перш за все військовими методами, базувалася на експансії, завоюванні та підкоренні, поширенні римського права [10, с. 19–20; 22, с. 42–43].

Від самого початку Римська держава формувалася у вигляді своєрідного союзу між римлянами та підконтрольними їм територіями. З часом, цей римсько-італійський союз перетворився у по-справжньому об'єднану державу. Поштовхом до цього стали, зокрема, Пунічні війни (III–II ст. до н. е.).

Щоправда, у Римській державі не порушувалося питання «європейської ідентичності» та навіть Пунічні війни не розглядалися як зіткнення Європи та Африки [7, с. 12].

Рим почав ототожнюватися з усім світом як «світова держава». Це не значить, що римляни не знали географії чи тишили себе думкою про панування над усім світом. Вони цікавилися іншими територіями, але вважали, що мешканці інших країн в усьому їм поступаються. Виходячи з подібних міркувань, імператора Антоніна Пія у II ст. називали «господарем усього світу» [22, с. 42].

За часів Римської імперії була здійснена спроба інтегрувати у одну державу десятки різних народів та племен. Історик Ж. Дюрозель вважав, що довгий час «Європа» була поняттям суто географічним. Він зазначав, що ані Юлій Цезар, ані Цицерон ніколи не вживали слово «Європа», а у Тацита воно зустрічається лише один раз [16, с. 22].

Внаслідок розширення підвладної території Римська держава відчувала впливи різних релігій та філософських систем, що певною мірою заважало формуванню ідеологічної єдності та згуртованості. Проте, як не дивно, на зміцнення європейської самосвідомості позитивним чином впливала постійна конфронтація з «чужими» – ворожими сусідами, варварами, даючи привід замислитися над відмінностями від них [19, с. 67].

Так само, як і у греків, у римлян не сформувалося чіткої «ідеї Європи», ймовірно, через те, що Римська держава, з одного боку, швидко поширилася на позаєвропейські території, а з іншого – не охопила усієї Європи. Римляни базували свій світогляд не на «ідеї Європи», а на уявленнях про Рим, як про центр світу [20, с. 20–21; 21, с. 10].

У той час, як поняття «Європа» поступово запроваджувалося у науковий і суспільний обіг, термін «європейці» в античні часи використовувався дуже рідко. Це також є свідченням того, що Європа була ще лише географічним поняттям, а не символізувала культурну самотність та єдність [20, с. 22; 21, с. 16].

Для багатонаціональної імперії була конче потрібна релігія, здатна об'єднати усі народи, і християнство заявило про себе як про наднаціональну релігію, здатну об'єднати Імперію [18, с. 8]. Воно стало своєрідним формоутворюючим елементом європейської цивілізації [18, с. 8].

Юлій Цезар фактично дав Європі нову географію. Завоювавши Галлію та Британію, він посунув кордони Римської імперії далеко на північ. Натомість імператор Константин дав Європі нову душу, дозволивши сповідування християнства. Християнство поширилося на всі народи Середземномор'я, а потім і всієї Європи. Наступні європейські правителі намагалися об'єднати християнський світ і, перш за все, Європу [3, с. 4].

Саме Церква (у першу чергу, католицька) зробила чи не найбільший внесок в усвідомлення необхідності європейської єдності, адже вона поширювала думку про Європу, як про особливу систему, особливий світ, де з'явилася нова цивілізація. Церква досить довго відіграла провідну роль у духовному та політичному житті, була одним з перших і найбільш послідовних ініціаторів об'єднавчого процесу в Європі [9, с. 6]. Саме під знаменами католицької віри середньовічна Європа об'єдналася для боротьби проти іновірців.

Поняття «християнський світ» почало фактично ототожнюватися з поняттям «Європа», а Церква була єдиним транскордонним інститутом [2, с. 44]. Цікаво, що деякі дослідники взагалі вважають, що саме зародження християнства знаменує собою народження «справжньої» Європи.

Завдяки Римській імперії утворився єдиний політичний, культурний та законодавчо-правовий простір, чому сприяв процес романізації підкорених територій. Власне, сам по собі імперський устрій, заснований на необмеженій владі імператора, який також претендував на розширення своїх володінь, сприяв процесу інтеграції та надихав майбутні покоління прихильників об'єднавчої ідеї [10, с. 20].

Серед факторів, що сприяли подальшому згуртуванню та об'єднанню європейських держав варто відзначити також латинську мову, яка і після падіння Західної Римської імперії залишалася мовою Церкви та освічених еліт в усій Європі [22, с. 43].

Одним з основних факторів об'єднання Європи була ідея єдиної Європи як особливого типу цивілізації, заснованої на культурній спадщині античності, християнській етиці, гуманістичних традиціях епохи Ренесансу, Реформації та Просвітництва, принципах лібералізму [2, с. 42].

Культура Європи є унікальним синтезом класичної грецької культури, римської законодавчої системи і концепції держави, християнських ідей та індивідуалізму германських націй [8, с. 12].

Загалом, досягнення античного суспільства лягли в основу сучасної європейської цивілізації і багато в чому визначили шляхи її розвитку.

Джерела та література

1. Аполлодор. Мифологическая библиотека / Аполлодор. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
2. Борко Ю. А. От европейской идеи – к единой Европе / Ю. А. Борко. – М.: Деловая литература, 2003. – 463 с.
3. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2009. – 376 с.
4. Геродот. Історії в дев'яти книгах / Геродот. – К.: Наукова думка, 1993. – 576 с.
5. Гиппократ. Избранные книги / Гиппократ. – М.: Государственное издательство биологической и медицинской литературы, 1936. – 736 с.
6. Дейвіс Норман. Європа: Історія / Норман Дейвіс. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 1463 с.
7. Европа: проблемы интеграции и развития / [под общей редакцией академика О.А. Колобова]. – Т. 1. История объединения Европы и теория европейской интеграции. – Нижний Новгород: Издательство АГПИ им. А. П. Гайдара. – 2008. – Ч. 1. – 351 с. – Режим доступа: <http://www.aegis.ru/bz/1.pdf>
8. Европа: проблемы интеграции и развития / [под общей редакцией академика О.А. Колобова]. – Т. 1. История объединения Европы и теория европейской интеграции. – Нижний Новгород: издательство АГПИ им. А. П. Гайдара. – 2008. – Ч. 2. – 355 с. – Режим доступа: <http://www.aegis.ru/bz/1.2.pdf>
9. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу / [за ред. І. В. Яковюка]. – К.: Ред. журн. «Право України», 2012. – 208 с.
10. Кембаев Ж. М. Политико-правовая история идеи единой Европы: с древнейших времен до современности / Ж. М. Кембаев. – Алматы; Астана, 2012. – 496 с.
11. Лактанций. Божественные установления. Книги I – VII / Лактанций. – СПб.: «Издательство Олега Абышко», 2007. – 512 с.
12. Пиндар. Вакхилид. Оды. Фргменты / Пиндар. Вакхилид. – М.: Наука, 1980. – 504 с.
13. Страбон. География / Страбон. – Л.: Наука, 1964. – 944 с.
14. Фролов Э. Д. Проблемы глобализации в античном мире / Э. Д. Фролов // Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира: Сб. статей. – СПб., 2006. – Вып. 5. – С. 15–26.
15. Фролов Э. Д. Явление федерализма в политической жизни античной Греции / Э. Д. Фролов // Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира: Сб. статей. – СПб., 2008. – Вып. 7. – С. 13–22.
16. Чубарьян А. О. Европейская идея в истории. Проблемы войны и мира. – М.: Междунар. отношения, 1987. – 352 с.
17. Щёкин Ю. В. Межполисные и межплеменные союзы Древней Греции VIII–IV веков до н. э. / Ю. В. Щёкин // Теорія і практика правознавства. – 2016. – Вип. 2. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_2_16
18. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія / І. В. Яковюк. – Х.: Право, 2013. – 760 с.
19. Bekemans L. The Idea of Europe: Identity-building from a Historical Perspective / L. Bekemans // A Value-Driven European Future. – Bruxelles: P.I.E. Peter Lang S. A., 2012. – P. 65–81. – Режим доступа: http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/The_Idea_of_Europe_LBekemans_2.pdf
20. Delanty G. Inventing Europe: Idea, Identity, Reality / G. Delanty. – New York: St. Martin's Press, 1995. – 12; 187 p.
21. Mikkeli H. Europe as an Idea and an Identity / H. Mikkeli. – London: Palgrave Macmillan UK, 1998. – 10; 263 p.
22. The Idea of Europe: from antiquity to the European Union / edited by Anthony Pagden. – Cambridge, Cambridge University Press, 2002. – 392 p.

АНТИЧНЫЕ ИСТОКИ ИДЕИ ОБЪЕДИНЕННОЙ ЕВРОПЫ

В статье рассмотрены истоки идеи объединенной Европы, которые можно обнаружить в период античности. Охарактеризовано эволюцию взглядов на Европу и объединительные процессы в Древней Греции и Риме.

Ключевые слова: Европа, «европейская идея», античность, объединение.

Olga Kovalenko

THE ANTIQUE ORIGINS OF THE IDEA OF THE UNITED EUROPE

In the article the origins of the idea of the united Europe, that can be found in the period of antiquity, are analyzed. The evolution of the views on Europe and on the unification processes in Ancient Greece and Rome is characterized.

Keywords: Europe, "European idea", antiquity, association.

УДК 94 (477.51)“653”

Ігор Кондратьєв

**ПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР СЛУЖЕБНОЇ ШЛЯХТИ ЗАМКІВ
КИЇВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА В СЕРЕДИНІ XVII ст.
(НА ПРИКЛАДІ ШЛЯХТИ ЛЮБЕЦЬКОГО ТА ОСТЕРСЬКОГО СТАРОСТВ)**

У середині XVII ст. перед дрібною шляхтою прикордонних замків Київського воєводства постала проблема вибору – піти за повсталим українським народом, або ж залишитися вірними Речі Посполитій. Показання дрібної шляхти Любецького та Остерського староств Київського воєводства припадає на 1648 р. Були створені козацькі сотні – Остерська, яка увійшла до складу Переяславського полку, а згодом сама була реформована у полк. На території колишнього Любецького та Лосівського староств була сформована Лосівська, а згодом і Любецька сотні. Частина служебної шляхти залишилася служити коронній армії.

Ключові слова: служебна шляхта, козацтво, політичний вибір, Любецьке староство, Остерське староство, Київське воєводство, Гетьманщина.

У середині XVII ст. перед дрібною шляхтою прикордонних (чи «українних») замків Київського воєводства постала проблема вибору – піти за розбурханою козацько-селянською масою, або ж залишитися вірними Речі Посполитій. Тим більш, що козацька верства не була чужинною для дрібної шляхти, з її середовища вийшло чимало представників як простого козацтва, так і козацької старшини. Водночас, для багатьох козаків-шляхтичів, першопричиною пошуку «козацького хліба» стали конфлікти з польською шляхтою чи королівською адміністрацією.

Від початку повстання Б.Хмельницький намагався повернути служебну шляхту прикордонних замків на свій бік. Насамперед гетьмана цікавив Любецький замок, який закривав дорогу до Великого князівства Литовського, що пояснюється небажання воювати на два фронти – проти армії Великого князівства Литовського та коронного війська. У липні 1648 р. на Сіверщині з'явився «конфідент» гетьмана Петро Головацький, колишній жовнір Кодацької залоги, який походив з дрібної волинської шляхти. Очевидно, він мав завдання повернути любецьку шляхту на бік повстанців [17, с. 131]. Між іншим, коли Я.Вишневецький зі своєю 9 тисячною армією переправлявся через Дніпро поблизу Любеча, князь запропонував шляхті, що перебувала у Любецькому замку, піти з ним. Однак та не виявила ентузіазму та зайняла очікувальну позицію під приводом того, що тут «за лісами» безпечніше [14, с. 36].

Б.Хмельницькому та його соратникам фактично вдалося розколоти шляхетську верству – коли значна частина шляхти встала на бік повсталих. Гетьман неодноразово гарантував «шляхте, якую Бог Всемогущий до войска Запорожского наклонил, маетностей и грунтов власних уживать, як здавна они уживали» [16, с. 6]. У свою чергу, селянська маса намагалась знищити усіх «панів», незважаючи на їх походження та віросповідання. Розуміючи це, гетьманська влада приймала шляхтичів до козацьких лав з гарантією збереження їхніх прав та маєтків [22, с. 54–55]. У